

AUMİLA

kasım-aralık

1,25 lira

iki aylık sosyo-politik kültür ve edebiyat dergisi yıl: iki sayı: dokuz türkistan, ortadoğu, asya, afrika, avrupa ülkeleri için bir lira yirmi beş kuruş, amerika için iki lira

turgut cansever

“mimarîde en önemli husus eğitim, en az önemli husus ise malzemedir.”

beşir ayvazoğlu

“şehirleri kurarken, onlara kendi ruhumuzu üfleriz.”

muhiddin bilge

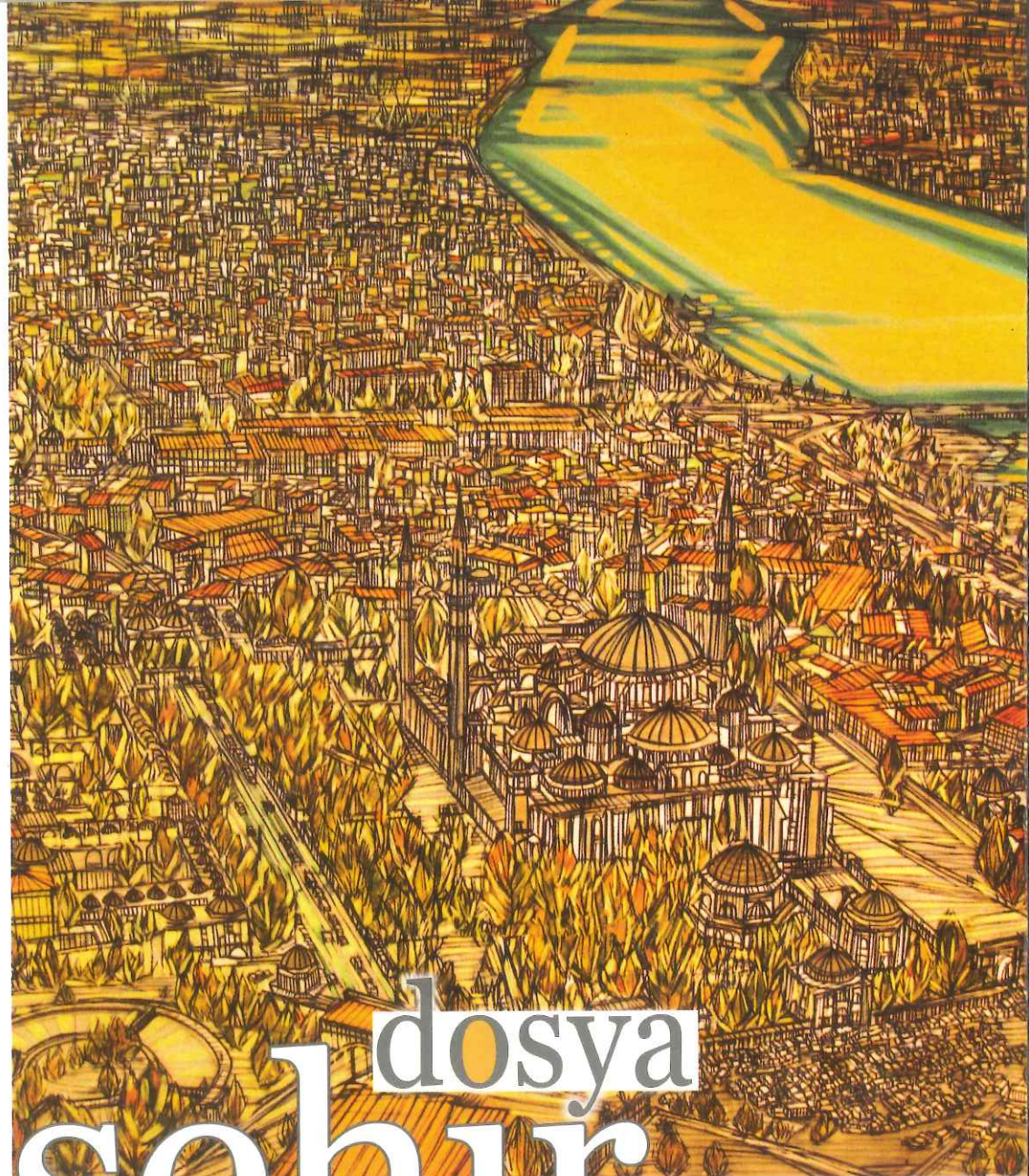

“haykırmak istiyorsunuz neon lambalarda sahte gülücükler misali suretini gördüğünüz hakim paradigmaya: şehrimi geri ver!”

erol demir

“yanyana, ama birbirlerine yabancı insanlar. kenti kent yapan da budur.”

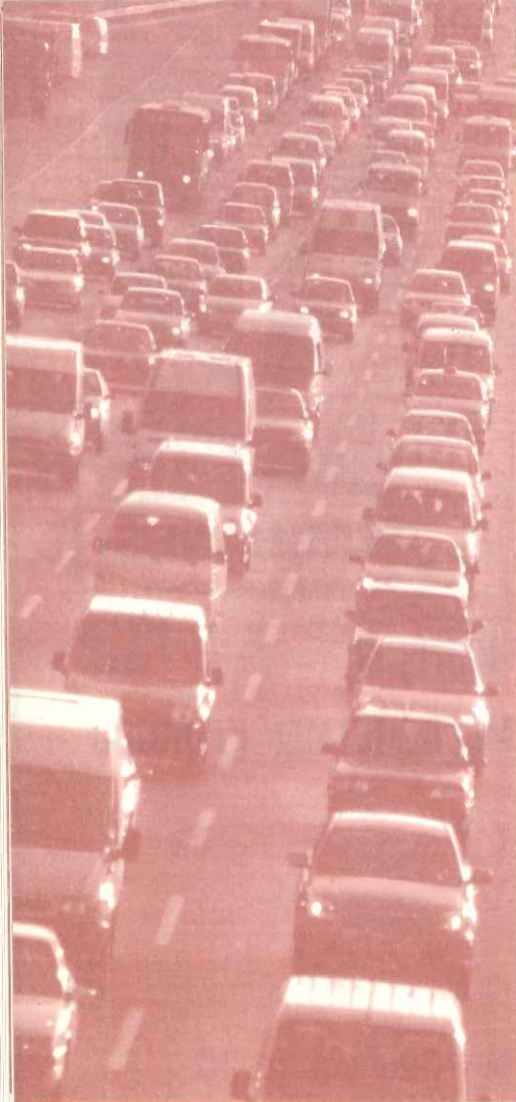

dosya şehirler ruhlarımızı yansıtırlar

sezai karakoç

şehirlileşme bilinci ve kaybolan değerler

tezatları, tarihi sosyal değerleri ile ihtiyaçların ortaya çıkardığı yaşama tarzı arasında sıkışmış kalmış insanımızın nasıl bir akıbete doğru sürüklendiği muamması türk münevverinin zihnini hep meşgul edecektir

Son 20-30 yıldır insanımız çiftini çubuğunu bırakarak baş döndürücü bir hızla şehirlere göç ediyor. Yolunuz nereye düşerse düşünün on yıl önce 100-150 haneli bir köyün 5-10 haneye düştüğünü, köylerdeki ilköğretim okullarının, camilerin kapandığını görüyoruz. Şehirlerin nüfusu ile beraber yapıları da büyüyor ve gelişiyor. Köy kültürümüz de bu süreçte yavaş yavaş hatıralarımızda küçük izler bırakarak silinip gidiyor.

Ne kadar yoksul olursa olsun güzel bir dünyada yaşamak hakkına sahip olan insan, makineleşmiş, mekanikleşmiş bir medeniyete doğru koşuyor belki de. Yoksulluğun, naçarlığın köyünden kovduğu insanın güzel bir dünyada yaşamak arzusunun şehirde nasıl ve ne oranda gerçekleşebileceği başka bir husus.

Büyük umutlarla şehre gelen köylü, kendi hayat tarzına mütenasip bir alan oluşturmak isterken, şehrin acımasız kuralları altında ezilmek de istemeyecektir.

Şehre inen köylü de kadim şehirli de hayatından müşteki. 1980'lerde eski Türk şehirleriyle yeni Türk şehirlerini mukayese eden Mehmet Kaplan Hoca "Bu şehirlerde eski Türk duygusundan zerre bile yoktur. Her şey son derece adi, çirkin, taklit ve ruhsuzdur. Yeni

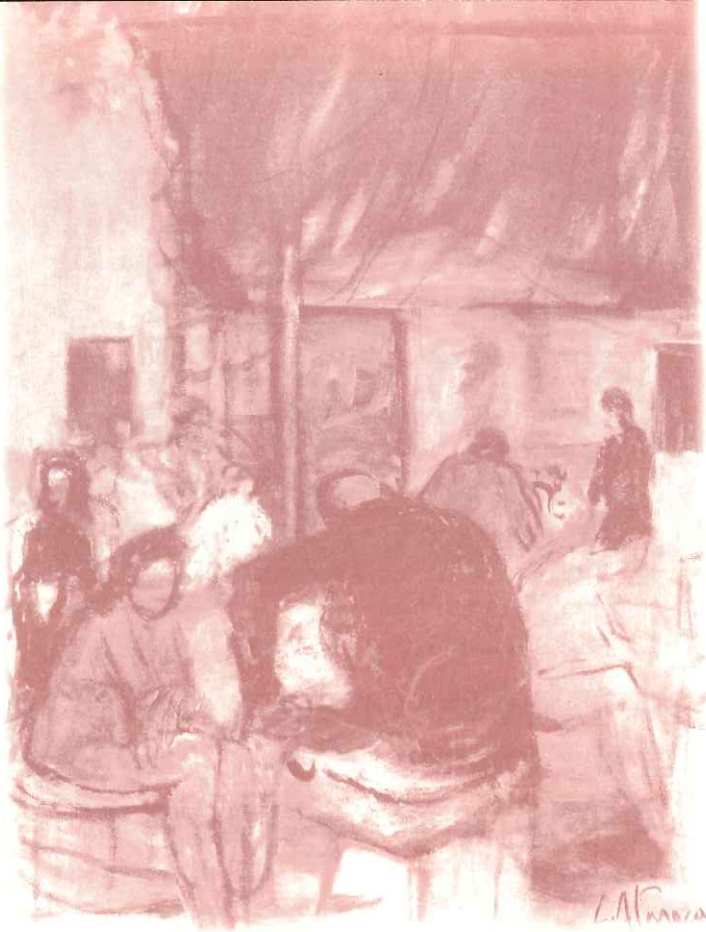
mimari eskiden kalma binlerce güzel eseri yok ettiği gibi arta kalanı da boğmuştur." tespitinde bulunur.

İslam evrensel değerler sistemi ile Türk göçebe kültürü, birlikte şaheserler vücuda getirdi. Türk-İslam medeniyetini yaratan büyük devlet adamları, kahramanlar, şairler, mimarlar, ressamalar, musikîşinaslar, ustalar, zenaat erbabının yetiştiği ortamı düşünürken eski şehirlerimizin muazzam ve mutantan bir kültürü taşıdığını bugün sadece tahayyül edebiliyoruz.

Anlaşılan odur ki, akıp giden bir hayatın zaruretleri yeni bir sosyal yapıyı ortaya çıkarmıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde Türklük, kültür ve medeniyetine yeni bir düzen veremeyi gerektiren zaruretlerle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan olaylar Türk milletinin, Osmanlı'dan farklı, yeni bir Türk devleti kurmak ve kendine has yeni bir kültür yaratmak zorunda bırakmıştır. Türk münevverinin itirazı, reddi, kabulü, endişesi, teslimiyeti bu dönemde en yoğun bir hal almıştır. Eski ile yeni o kadar farklı olabilir miydi? Yeni olan her şeyi benimsemek uğruna eskiye bu kadar sırt dönülebilir miydi?

Erol Güngör Hoca, "Yeni Türkiye kurmak arzusu, eski olan ve yerleşmiş bulunan pek çok şeye karşı çıkmayı ve

mevcut gelişmeleri düşünerek çağdaşlaşma konusunda gösterdiğimiz bilinçsizliğin ve bilgisizliğin, şehirlileşmede de aynen sürdüğünü söylememiz herhalde yanlış olmayacaktır

onların yerine yenilerini benimsemeyi gerektiriyordu. Bu yüzden efsaneler devrine kadar götürülen Türk Tarihinin içinden Osmanlı tarihi ve medeniyeti adeta atıldı. Bu karanlık devri en iyisi unutmak gerekiyordu.” Demektedir.

Evet bu karanlık devri unutmak istedik. Tarihini ve kültürünü tahripkar bir taassupla reddetmeyi modernizmin bir gereği olarak telakki eden aydınlar yetiştirdik. Kültür değerlerini yok eden duyarsızlık, bilgisizlik, umursamazlık şehrin her yönünde ve biçiminde kendini göstermektedir.

Hızlı ve düzensiz sosyal değişimin büyük şehirlerde kozmopolit bir yaşantı ile birlikte sefalet ve safahat hayatına yol açtığı gerçeğini gördükten sonra “şehirleşme” nin ne olduğu meselesi iyice karmaşık hale gelmektedir. Orhan Türkdoğan, Şehirleşme’yi dar anlamda şehir sayısının ve şehir nüfusunun artması süreci olarak tanımlamakta, ancak şehirleşmede sadece nüfus artışının değil sosyal ve iktisadi yapıdaki değişmelerin önemine dikkat çekmektedir. Bu itibarla bugün Türkiye’de yaşanan şehirlere yönelen büyük göç meselesi ele alınırken şehirlerin fiziki durumlarındaki değişikliklerden ziyade şehrin oluşturduğu davranış ve değerler sistemi istikametinde bir değişim üzerinde durulmalıdır. Konuyu bu zeminde ele

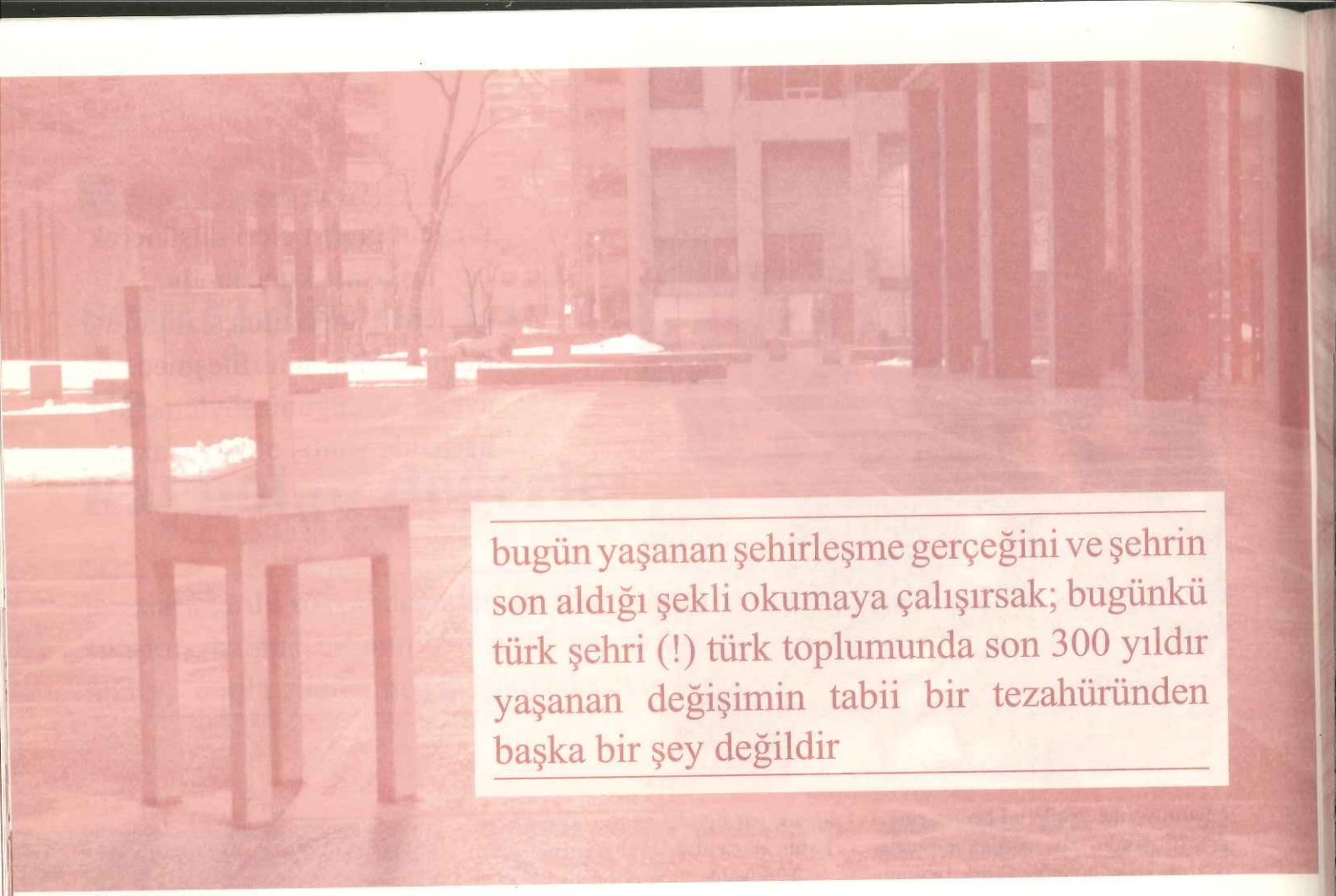
almak istediğimiz zaman sanayileşen Batılı ülkelerdeki şehirleşmenin seyri ile Türkiye’de el’an yaşanmakta olan şehirleşmenin sebepleri ve seyri ilginçtir. Burada gelişmişliğin şehirleşmeye bağlı olup olmadığı meselesi karşımıza çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin tarihlerine bakılınca şehirleşmenin kalkınmayı tetiklediği, kalkınmaya bağlı olarak ortaya çıkan zaruretlerin şehirleşmeyi kamçilediği görülmektedir. Başka bir ifade ile Batı’da büyük şehirlerin, sanayileşmeye paralel bir gelişme olarak ortaya çıktığını görürüz. Sanayi inkılabından önce üç milyon nüfusu olan Londra’nın Sanayi inkılabından sonra dokuz milyona fırlamıştır. Nüfusları kalabalık şehirler vücuda getirmenin kalkınmayı sağlayacağını düşünmek çok da doğru olmayacaktır. Zira şehirleşmenin, kalkınmanın bir gereği olduğunu düşünmek yanlış bir görüştür. Nüfusları çok kalabalık şehirlere sahip pek çok ülkenin Batılı devletlerin sömürgesi olduğunu unutmamalıyız. Bizdeki şehirleşmenin sanayileşmenin tahrik ve teşvik ettiği bir şehirleşme olmadığı açık olduğu gibi böylesine hızlı bir şehirleşmenin kalkınmışlığı sağlayacağını düşünmek de beyhudedir.

Üzerinde durulması gereken diğer bir konu da şehirleşme veya “şehirleş-

me” ile medeni bir toplum olacağımız düşüncesidir. Bu düşünce zor ve neredeyse son 300 yılda modernleşme-batılılaşma-çağdaşlaşma serüvenimizin ele alınmasını gerektirir. Ancak bu konuda mevcut gelişmeleri düşünerek çağdaşlaşma konusunda gösterdiğimiz bilinçsizliğin ve bilgisizliğin, şehirlileşmede de aynen sürdüğünü söylememiz herhalde yanlış olmayacaktır.

Bu gelişmeler bizi tabii olarak Osmanlı’nın son dönemlerinde yaşadığı “çift-bozanlık” meselesi ile benzerlik kurmaya zorlamaktadır. Tımar sisteminin bozulması üzerine sosyal yapıdaki ahenk bir anda alt üst olmuş ve devletin bütün müesseselerini etkilemiştir. Tımarlı sipahi ocağı ciddi anlamda bozulma süreci yaşarken alışlagelen vergilendirme sistemi de bozulmuş, çiftini çubuğunu bırakıp şehre göç eden ahalinin şehrin mevcut düzenini bozduğu görülmüştür. Osmanlı’da çiftini çubuğunu bırakarak şehre inen insanların yol açtığı anarşinin devleti ne kadar zor duruma soktuğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti’ni yaklaşık 100 yıl meşgul eden (16.yüzyıl) Celali isyanları, ağır vergi yükü altında ezilen köylünün bir şekilde (suhte, levent, sekban vs) anarşiye kalkışmasıdır. Mustafa Akdağ, Celali isyanlarına “Türk halkının dirlik düzenlik kavgası” derken sosyal hayatta baş gösteren bozukluğun

bugün yaşanan şehirleşme gerçeğini ve şehrin son aldığı şekli okumaya çalışırsak; bugünkü türk şehri (!) türk toplumunda son 300 yıldır yaşanan değişimin tabii bir tezahüründen başka bir şey değildir

insanları tabii olarak kavga ve anarşiye sevk ettiğini belirtmek istemiştir.

Bugünkü şehirlere göçün modern toplum yaratmak düşüncesinin bir gereği olduğu düşünülebilir mi veya şu ya da bu şekilde şehirleşme sonunda modern bir toplum ortaya çıkar denilebilir mi ?

Şehirleşmeye bağlı olarak mevcut şehrin tarihi ve sosyal dokusunun zedelenmediği meselesi ayrıca üzerinde durulması gereken bir meseledir.

Mesela mütevazı, saygılı ve herhangi bir göstereyi yansıtmayan sade Türk evi modern makine kültürünün vahşi gürlütüsü ve baskısı altında yok olmuştur. Bu derece horyartça mimari, tarihini ve kültürünü tahripkâr bir taassupla reddeden fırsatçı anlayışın bir eseri olarak ortaya çıkmıştır. Bu derece bayağılığın ve bilinçsizliğin yaşandığı mimari, güzellikten uzak sadece ihtiyaçlara cevap vermek kastıyla vücut bulmuşa benzetilmektedir.

Ahmet Hamdi Tampınar "Beş Şehir'de", "Asmalı, tozlu sokaklarında, kıymetler dünyasının her gün bir parçası kaybolan bir insanlığın tehlike sezmiş bir sürü insiyakiyle birbirine

sokulup yaşadıkları eski İstanbul mahalleleri artık sadece bir hatıradır. İşin garibi onlarla beraber toplu yaşamayı, toplu eğlenmeyi de kaybettik." derken şehrin tarihi dokusunun nasıl ortadan kalktığını burada ne güzel anlatmıştır.

Ezcümle, Bugün yaşanan şehirleşme gerçeğini ve şehrin son aldığı şekli okumaya çalışırsak; bugünkü Türk şehri (!) Türk toplumunda son 300 yıldır yaşanan değişimin tabii bir tezahüründen başka bir şey değildir. Bugün Türkiye'deki şehirlere kimlik vermemiz gerekirse ne kadar Türk şehri olduğu sorusunun cevabı bizleri ürkütmektedir.

Türk toplumunun, kaybolan değerlerinin yerine hangi değerleri koyacağını bilemediği ortadadır. Bu itibarla kaybedilmiş bir medeniyetin çocukları olarak bizler, bizden evvelkiler gibi ait olduğumuz bir medeniyetin tanımlanabilecek hayat tarzını temsil etmiyoruz.

Batı karşısındaki yenilgilerin Türk toplumunda yıkıcı bir tavra yol açtığını, her alanda yenilgiler devam ettikçe düşülen zilleti unutmak istemesine kendi değerlerini suçlamayı ve reddetmeyi tercih ettiğini söylememiz gerek-

tedir. Osmanlı'nın Batı kültürü ile ilişkilerinde Türk-Osmanlı kültürünün Batı'yı doğrudan aktarmadan ziyade yeniden değerlendiren, yeniden biçimlendiren ve yeni muhtevalar kazandıran dinamik bir anlayışı vardı. Ayrıca Batı kültür ürünlerini yeniden yorumlayarak Osmanlı toplumunu intibak ettirme çabasının yanı sıra yerli kültürün yüksek değerlerini tekrar canlandırma çabalarını görüyoruz. Son 50 yılda bu çabalardan vazgeçtik; yeniden değerlendirme imkanı kaybedildi ve Türk toplumu bunun yerine hazır formülleri ithal etmeyi tercih etti.

Bilinçsiz şehirleşme ve şehirlileşme, tarihi sosyal değerlerin, yeni ihtiyaçlar karşısında yeniden nasıl bir şekil alacağını gösterecektir. Mevcut gelişmelerin kendi değerlerine tamamen yabancılaşmış bir toplumu inşa etmekte olduğunu, şehirlerde yaşanan pek çok olaydan görmek mümkündür.

Tezatlara, tarihi sosyal değerleri ile ihtiyaçların ortaya çıkardığı yaşama tarzı arasında sıkışmış kalmış insanımızın nasıl bir akıbete doğru sürüklendiği muamması Türk münevverinin zihnini hep meşgul edecektir. ■

*Prof. Dr., Gazi Üniversitesi